

Aktywizujące metody wychowawcze

W pracy wychowawczej potrzebne są nam takie metody, które w sposób prosty, przyjazny, a jednocześnie interesujący pomogą nam rozmawiać na trudne tematy z naszymi uczniami. Mówiąc o oddziaływaniu wychowawczym mamy na myśli najczęściej takie sytuacje lub formy pracy z uczniami, które powodują zmianę ich myślenia, postrzegania zjawisk dziejących się wokół, jak również wywołują prawidłowe zachowania. W sytuacjach trudnych, kiedy mamy do czynienia z agresją (fizyczną i psychiczną), a także innymi niepożądanymi zachowaniami, zmuszeni jesteśmy niejednokrotnie do stosowania takich środków wychowawczego oddziaływania, które raczej karzą, niż uczą.

Pierwszym zadaniem każdego wychowawcy nauczyciela (a także rodziców) jest skuteczne usiłowanie poznania samego siebie, a potem dopiero poznawanie dziecka. Kiedy znamy własne silne i słabe strony, łatwiej przychodzi nam rozpoznawanie takich u ucznia; znając własne możliwości i ograniczenia, łatwiej akceptujemy możliwości i ograniczenia innych. Nie ulega wątpliwości, że wszystko to, co się dzieje w szkole, ma wpływ na zachowania uczniów, od pierwszego kroku na szkolnym korytarzu, aż po ostatnie zamknięcie drzwi.

Aby ułatwić dziecku przystosowanie się do życia szkolnego, powinniśmy zrobić wszystko, aby w szkole panowała atmosfera zaufania. Gdy uczeń odnosi najmniejsze nawet sukcesy w klasie, jego zahamowania i trudności znikają. Aby to osiągnąć nauczyciel powinien:

- usuwać zakazy, przeszkody i zahamowania – to wszystko co może utrudnić uczniowi ujawnienie swoich możliwości,
- pobudzać to, co w nim najlepsze – pomagać odkrywać to, co jest w nim najbardziej wartościowe.

W pracy wychowawczej napotykaamy uczniów bardzo różnorodnych, zdolnych i mniej zdolnych, twórczych i mało aktywnych, grzecznych i mniej posłusznych, ale każde dziecko potrzebuje wsparcia, by z rosnącym wysiłkiem i zaangażowaniem realizować cele, jakie sobie stawia albo jakie wobec niego stawia świat zewnętrzny. By wesprzeć dziecko w konsekwentnym działaniu warto

ROZMAWIAĆ, DAWAĆ SZANSE, MOTYWOWAĆ,

a także stosować różnorodne metody pracy – takie, które będą aktywizować i pomagać w lepszym rozumieniu świata. Metody aktywizujące to takie sposoby działania, które pomogą uczniom:

- lepiej poznać samych siebie,

- rozpoznawać i nazywać wartości,
- oceniać własne możliwości,
- dokonać wyboru między dobrem a złem,
- rozwinąć własne pomysły i idee,
- skutecznie komunikować się z innymi,
- dyskutować i spierać się na różne tematy,
- pogłębić zainteresowanie światem,
- bronić własnego zdania.

Stosowanie w pracy wychowawczej aktywizujących metod nie tylko pomaga uczniom, lecz także ułatwia (wspomaga) pracę nauczyciela. O rzeczach ważnych, o wartościach trudno jest mówić tak, aby nie wpaść w ton moralizatorski. Poprzez odpowiednie ćwiczenia i zadania mówimy więc o tym, co istotne, w sposób przyjazny, a jednocześnie pobudzający do refleksji, dający możliwość wypowiedzenia się wszystkim uczestnikom. Nauczyciel, który stosuje metody aktywizujące, odchodzi od swojej dotychczasowej roli nauczyciela-eksperta, wszystkowiedzącego specjalisty, w kierunku nauczyciela-lidera, który zawsze jest do dyspozycji, który inicjuje dyskusję, ale też bacznie słucha i obserwuje, wkracza wtedy, kiedy jest to konieczne. Taką postawą również uczy, czym jest odpowiedzialność za własne postawy i zachowania, jak powinna wyglądać rzeczowa, partnerska dyskusja. Jest to również najlepszy sposób na nauczanie szacunku do partnerów.

Należy jednak pamiętać, że w procesie wychowawczym nie ma idealnych rozwiązań; każda metoda ma swoje mocne i słabe strony, a stosowanie ich bez powiązania z celami, a przede wszystkim – z potrzebami ucznia, nie ma wartości.

Poniżej przedstawię kilka metod, które można zastosować w pracy z uczniami w placówce oświatowej każdego typu. Nauczyciel, decydujący się na pracę według wybranej metody, musi przygotować wcześniej odpowiednie materiały (kartki A4, arkusze dużych papierów, tak zwane „scenki”, klej, nożyczki itp.) oraz zaaranżować miejsce – odpowiednio ustawić krzesła i ławki. Metody te z powodzeniem można stosować nie tylko na lekcjach wychowawczych, ale również podczas różnego rodzaju wyjazdów klasowych, jak wycieczki i biwaki, czy też na spotkaniach integracyjnych.

„Mapa pogody”- jest to ćwiczenie wprowadzające, mające na celu przygotowanie do pracy innej niż podczas normalnej lekcji. Rozdajemy uczniom przygotowane wcześniej połówki białej kartki A4 i prosimy, aby na tych kartkach, korzystając ze znanych sobie symboli

z telewizyjnej mapy pogody, przedstawili swój stan w chwili obecnej – jak się teraz czują, jak się chcą przedstawić (w młodszych klasach pomocnym może być przygotowanie planszy z takimi rysunkami, jak słońce, chmura, słońce za chmurą, chmura z deszczem, błyskawica, księżyc itp.). Wszystkie kartki przyklejamy na dużym arkuszu papieru, który wieszamy na ścianie. Prosimy osoby chętne, aby opisały swój znak, może zechcą wytłumaczyć, dlaczego właśnie taki symbol narysowały. Mówimy uczniom, że również w taki sposób przekazujemy innym informacje o sobie, o tym, jak się czujemy, a także – w jakim jesteśmy nastroju.

„Arkusze z ludzikiem, który prosi – *poznaj mnie i zrozum mnie* – jest to bezpieczny sposób na zdobycie informacji o uczniach, szczególnie przydatny, kiedy mamy do czynienia z zupełnie nową grupą. Ćwiczenie to umożliwia wypowiedź wszystkim uczestnikom, nawet tym, którzy nie lubią lub też wstydzą się mówić o sobie. Możemy wypełnione karty nakleić na dużą tablicę, którą wykorzystamy podczas spotkania z rodzicami

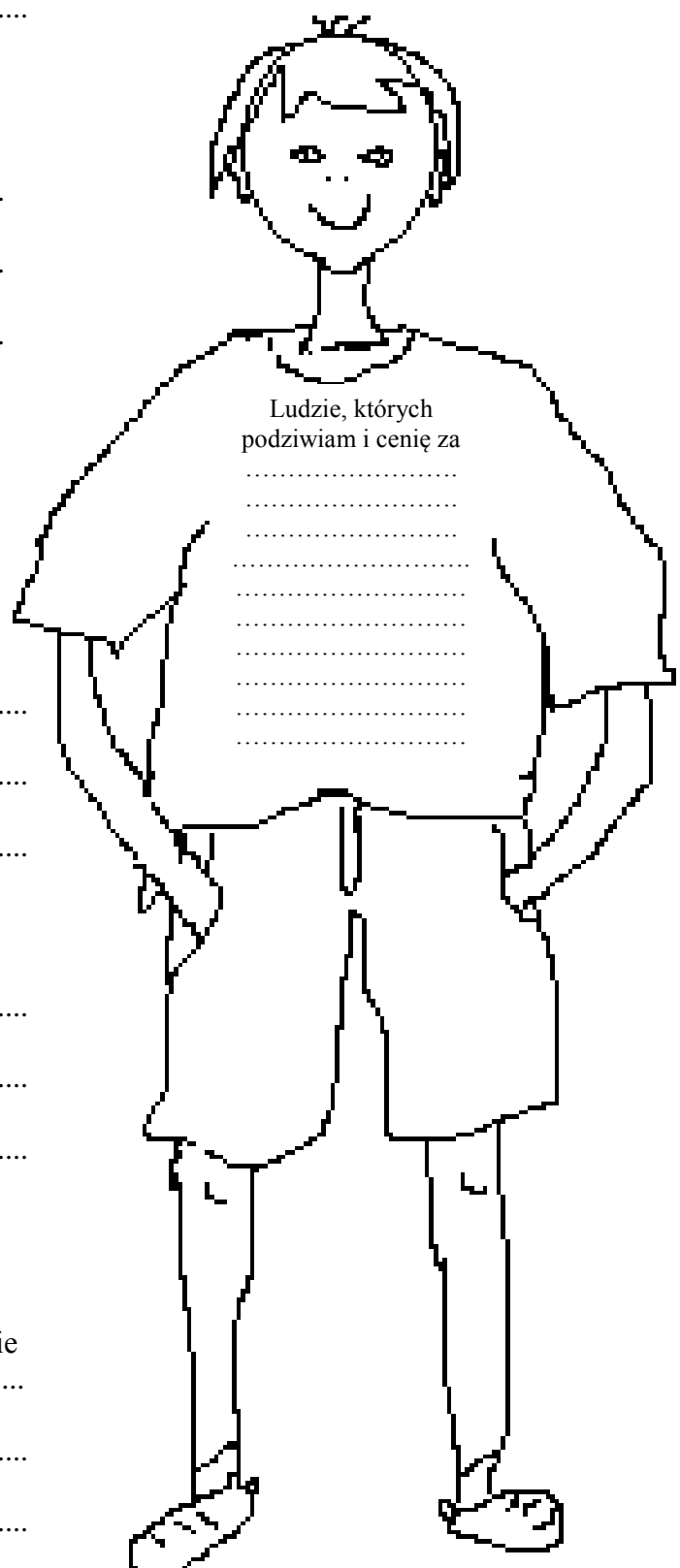
Lubię, kiedy

.....
.....
.....

Nie lubię, kiedy

.....
.....
.....

**Zobacz, jaki
jestem...**

Ludzie, których
podziwiam i cenię za

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Moi bohaterowie to

.....
.....
.....

Marzę o

.....
.....
.....

Potrzebuję

.....
.....
.....

Brakuje mi

.....
.....
.....

Lękam się

.....
.....
.....

Najbardziej cenię sobie

.....
.....
.....

Nieszczęściem dla mnie
jest.....

.....
.....
.....

Złoszczę się, gdy:

.....
.....
.....

Lubię, kiedy

.....
.....
.....

**Zobacz, jaka
jestem...**

Nie lubię, kiedy

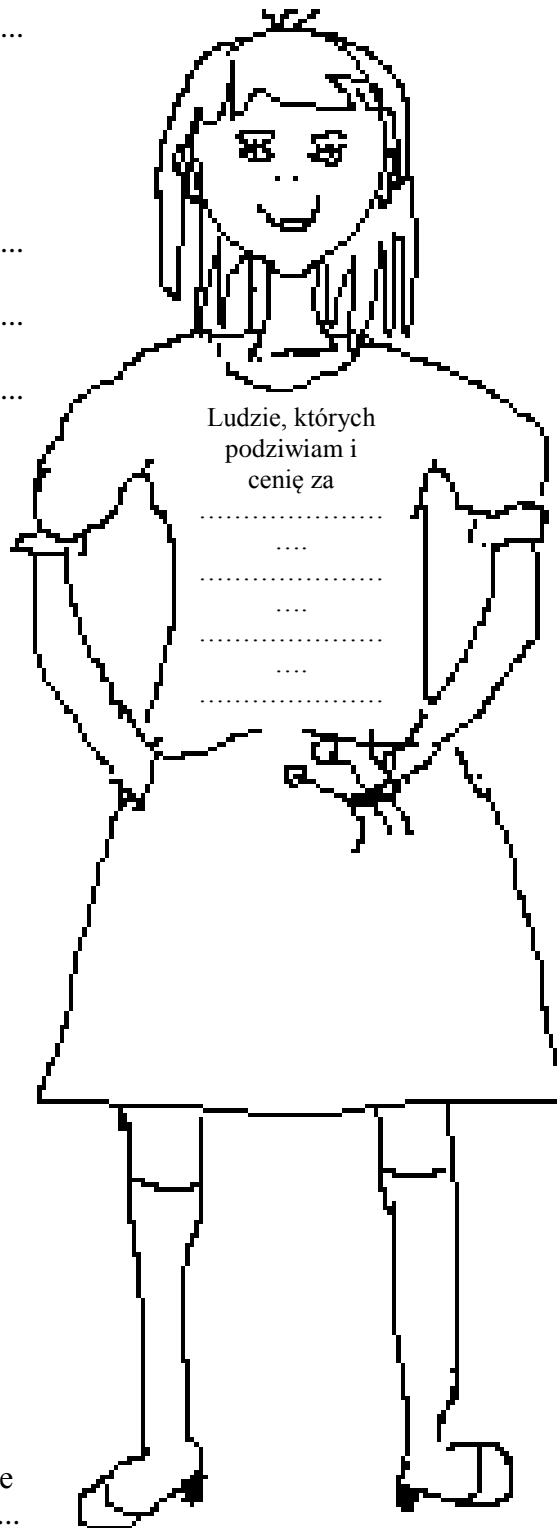
.....
.....
.....

Marzę o

.....
.....
.....

Moi bohaterowie to

.....
.....
.....

Ludzie, których
podziwiam i
cenię za

.....
.....
.....

Potrzebuję

.....
.....
.....

Brakuje mi

.....
.....
.....

Lękam się

.....
.....
.....

Najbardziej cenię sobie

.....
.....

Nieszczęściem dla mnie
jest.....

.....
.....

Złoszczę się, gdy:

.....
.....
.....

„Nastroje” – to ćwiczenie umożliwia nam osiągnięcie wyciszenia w grupie oraz wypracowanie nastroju refleksji i zastanowienia się nad sobą, ważnego w momencie, kiedy zamierzamy rozmawiać o sprawach dla nas ważnych. Do przeprowadzenia tego ćwiczenia potrzebne są karty (najlepiej A-4 albo A-3) z naklejonymi na nich zdjęciami przedstawiającymi różne sytuacje – mogą to być zdjęcia przyrody, ludzi, abstrakcyjnych obrazów. Dobrze, kiedy fotografie zawierają w sobie jakąś tajemnicę, jakieś emocje. Potrzeba dwa razy tyle kart, ile jest osób w grupie, żeby każdy mógł swobodnie wybrać coś dla siebie. Rozkładamy karty na podłodze i zachęcamy uczniów, żeby wybrali jedną, która najbardziej do nich przemawia. Kiedy uczniowie dokonają wyboru, siadamy w kręgu i prosimy chętnych, żeby opowiedzieli o wybranym przez siebie zdjęciu. Za każdym razem prosimy, aby powiedzieli, dlaczego wybrali swoją fotografię, co spowodowało, że właśnie to zdjęcie najbardziej do nich przemówiło. Pytamy o emocje i wrażenia, dlatego nie zmuszamy do wypowiedzi, jeśli ktoś nie chce podzielić się z grupą swoją refleksją.

„Bezludna wyspa” – metoda, która uczy efektywnego współdziałania i pracy w grupie, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji. Uczniowie zastanawiają się nad swoją rolą w grupie, uświadamiają sobie znaczenie grupy dla nich samych, a także uczą się podejmowania decyzji. Nauczyciel opowiada uczniom następującą historię:

Płynęliście na okręcie, który się rozbił. Udało wam się uratować z katastrofy, ale morze wyrzuciło was na bezludną wyspę. Aby przeżyć, musicie zorganizować sobie jakoś życie na tej wyspie. Ale jest jedno utrudnienie – w wyniku szoku wszyscy straciliście mowę i zapomnieliście, jak się pisze. Tak więc możecie się porozumiewać tylko za pomocą gestów.

Aby zdynamizować ćwiczenie, nauczyciel co jakiś czas podaje komunikaty uzupełniające: zapada zmrok, lunął deszcz, minął miesiąc, pojawiły się dzikie zwierzęta itp., na horyzoncie pojawił się statek (lub samolot). Ćwiczenie kończy się odpłynięciem rozbitków z bezludnej wyspy. Po zakończeniu ćwiczenia nauczyciel rozmawia z uczniami o strukturze grupy – jakie podjęto role, co się wydarzyło w grupie, czy pojawił się zdecydowany lider, czy łatwo było porozumiewać się bez słów, co sądzą o własnym znaczeniu dla grupy.

To ćwiczenie zmusza do szczególnej ekspresji uczuć i potrzeb, uwrażliwia na znaczenie komunikacji niewerbalnej. Pozwala na zaistnienie w grupie osobom nieśmiałym, mającym trudności w wypowiedaniu się.

„Rozwiązywanie problemów” – jest to metoda, która uczy rozwiązywania problemów w twórczy sposób, pozwala na działanie podzielone na poszczególne etapy, uporządkowane, którego efektem jest zespołowe, kreatywne rozwiązanie problemu. Uczniowie uświadamiają sobie, że szukanie pomysłów i rozwiązywanie problemów to jedno. Dzięki tej metodzie uczniowie dowiadują się, że ustalanie rozwiązania w grupie może być bardziej efektywne niż indywidualne zastanawianie się nad problemem. Za pomocą tej metody można na przykład rozwiązać kłopot z wyborem miejsca wycieczki czy sposobu zorganizowania studniówki.

Metoda ta przebiega według ściśle określonych etapów:

1. Określenie sytuacji problemowej – na przykład: dokąd wyjechać na kilkudniową wycieczkę klasową.
2. Jakie dodatkowe informacje są potrzebne – zapisujemy na tablicy wszelkie pytania o dane, fakty; nie ma znaczenia, czy te informacje są dostępne, czy też nie.
3. Określamy, gdzie możemy poszukać tych informacji – obok pytań zapisujemy podane przez uczniów źródła uzyskania poszukiwanych informacji.
4. Zapisujemy wszystkie pytania, które przychodzą na myśl w związku z rozważaną sytuacją.
5. Uściślamy, o co naprawdę chodzi – każdy uczeń indywidualnie, po zastanowieniu się zapisuje na kartce, o jaki problem chodzi.
6. Poszukiwanie pomysłów rozwiązań – zapisujemy wszystkie pomysły, eliminujemy tylko te, które się powtarzają; na tym etapie obowiązują następujące zasady:
 - im więcej pomysłów, tym lepiej;
 - nie oceniamy pomysłów;
 - nie krytykujemy się nawzajem;
 - nie sprawdzamy, czy pomysł jest realny.
7. Rozszerzamy listę pomysłów – dopisujemy pomysły, które zrodziły się już po pierwszym zapisie.
8. Ocena pomysłów rozwiązań – każdy pomysł oceniamy (na przykład kryterium ceny, realności i tym podobne), wybieramy za pomocą głosowania pomysły do realizacji – w tym wypadku przygotowania programu wycieczki
9. Realizacja – jeśli zwycięskich pomysłów było więcej (nie było zdecydowanego lidera), dokonujemy podziału klasy na tyle grup, ile pomysłów chcemy opracować – każda grupa przygotowuje szczegółowy harmonogram wycieczki, z uwzględnieniem

kosztów (na przykład przez 5 dni), i przedstawia swoje projekty pozostałym uczniom w klasie.

Metoda uczy zespołowego i uporządkowanego rozwiązywania problemów. Kolejne kroki tworzą przejrzystą strukturę działania. Różnorodność form pracy (praca indywidualna, zespołowa) pobudza do działania i nie wywołuje znużenia uczniów.

„Kajdanki słów” – ćwiczenie polega na wspólnym zastanowieniu się nad grupami zwrotów i wyrażeń, które zniewalają uczestników dialogu, a przez to utrudniają porozumiewanie się. Do takich zwrotów należą między innymi stwierdzenia typu: „to jest bez sensu”, „głupi jesteś”, „grzeczne dzieci tego nie robią” itd. Pierwsza część ćwiczenia polega na zgromadzeniu jak największej ilości takich stwierdzeń. Zapisujemy je na tablicy i wyjaśniamy sobie, co one znaczą. Prosimy o to, żeby uczniowie w parach szybko przeprowadzili dialog polegający na tym, że jedna strona o coś prosi, a druga ją zbywa wybranym przez siebie sformułowaniem z tablicy. Pytamy, o czym myśleli ci, którzy używali wybranych zwrotów, i ci, którzy usłyszeli tego typu wypowiedź. Pytamy też, jak się czuli w tej sytuacji. Na zakończenie zastanawiamy się wspólnie z uczniami, po co używa się tego typu sformułowań – żeby kogoś zbyć, obrazić, sprowokować, ocenić, pouczyć itd. Przez chwilę rozmawiamy o tym, jakich wyrazów, zwrotów czy zdań używać, żeby osiągnąć większą skuteczność wypowiedzi – nasze komunikaty powinny być konkretne, jednoznaczne, nie nacechowane żadną ukrytą intencją itd.

„Najważniejsze słowo” – tym ćwiczeniem przygotowujemy uczniów do rozmowy o znaczeniu słów, których używamy w kontaktach z innymi ludźmi. Na tablicy spisujemy 10 różnych słów na przykład: słońce, park, mama, szkoła, dom, woda, gwiazda, ja, przyjaźń, zabawa (słowa mogą być inne od podanych – zależy to będzie od grupy, z którą pracujemy). Prosimy uczniów, aby wybrali po jednym słowie – najważniejszym dla nich; muszą wybrać takie, które najwięcej dla nich znaczy i poprzez które najwięcej mogą przekazać innym. Każde z nich głośno i wyraźnie wymawia to słowo. Kończymy mówiąc, że różne słowa są ważne dla różnych ludzi.

„Świat jest...” – do tego ćwiczenia musimy przygotować się wcześniej. Potrzebne nam będą kartki A4, na każdej kartce zapisane jest polecenie: „Przedstaw za pomocą symboli zdanie, które znajduje się poniżej: *Świat jest (nauką, łką, muzyką, kosmosem, podróżą, wygraną, niespodzianką...)* – każde zdanie musi mieć inne zakończenie! Zanim rozdamy kartki prosimy

uczniów, aby swoje zadanie wykonywali w tajemnicy przed kolegami, aby nikomu nie zdradzali treści swojego zdania. Zaznaczamy też, że w pracy nie wolno używać liczb ani słów. Po przeczytaniu, część kartki, na której zapisane jest zdanie, odcinamy (lub odrywamy) i oddajemy nauczycielowi. Musimy upewnić się, czy wszyscy zrozumieli polecenie i dopiero teraz rozdajemy kartki. Prosimy, aby prace były wykonane estetycznie i wyraźnie, za pomocą kredek lub mazaków. Uważnie obserwujemy grupę, w razie konieczności przypominamy o zachowaniu tajemnicy. Na wykonanie rysunku dajemy czas ok.10 minut (8-12 minut). Wszystkie rysunki przyklejamy na dużych arkuszach szarego papieru, aby wszystkie były dobrze widoczne. Teraz wszyscy uczniowie muszą dokładnie przyjrzeć się pracom, w tym czasie rozkładamy na stoliku oderwane fragmenty kartek ze zdaniem – tytułami prac. Uczniowie muszą dopasować tytuły do poszczególnych rysunków; tytuły zapisują na małych karteczkach samoprzylepnych i przyklejają pod rysunkiem, według własnego uznania. Cały czas przypominamy o tajemnicy. Oczywiście, uczniowie nie tytułują swoich prac! Kiedy już wszyscy odnajdą tytuły poszczególnych zdań, prosimy, aby autorzy podali prawidłowe zakończenia i zapisujemy je na górze każdej pracy. Razem z uczniami odczytujemy tytuły nadane przez uczniów, porównujemy z prawdziwym i albo zabieramy karteczkę, albo pozostawiamy. Pytamy o wrażenia, co sprawiło najwięcej problemów, dlaczego niektóre prace łatwo można było zinterpretować, a inne sprawiały trudności?

Omawiamy to ćwiczenie, w szczególny sposób zwracając uwagę, na to, co było celem głównym naszej zabawy – w różny sposób interpretujemy świat, mamy różne doświadczenia, w odmienny sposób odbieramy różnorodne zjawiska i odczucia. To doświadczenie z różnorodnym odczytywaniem symboli jest nam bardzo potrzebne, pomaga nam w kontaktach z innymi, uświadamia, że zawsze powinniśmy upewniać się, czy dobrze zrozumieliśmy, czy sami zostaliśmy zrozumiani.

*

*

*

Różne są sposoby wykorzystywane przez nauczycieli w pracy wychowawczej, nie wolno nam jednak zapominać, że metoda jest tylko środkiem pomocniczym, sukces odniesiemy tylko wtedy, kiedy na pierwszym miejscu postawimy sobie cel, który chcemy osiągnąć, a dopiero wtedy dobierzemy odpowiednie narzędzia. Najlepszy (wydawałoby się) sposób pracy z uczniami klasy I b, zupełnie nie sprawdzi się w klasie I a czy I c, zaś to, co zaproponowaliśmy w I a, zupełnie nie zadziała w I b.